

AMEA Lənkəran Regional Elmi Mərkəzinin

Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyasında son vaxtlar aparılan islahatlı tədbirlər, elmi-tədqiqat işləri bir sıra elmi istiqamətlərin dirçəldilməsinə mübit şərait yaratmışdır. AMEA-nın ölkəmizin regionalında fəaliyyət göstərən elmi bölmə və mərkəzləri də öz işlərini günün tələbləri səviyyəsində qurmaq məqsədilə geniş fəaliyyətə başlayıblar. AMEA-nın elmi-tədqiqat müəssisələri dövlətin elm siyasətinin həyata keçirilməsində, o cümlədən dövlət proqramlarının icra olunmasında öz elmi töhfələri ilə yaxından iştirak edirlər.

Müsaibimiz AMEA Lənkəran Regional Elmi Mərkəzinin direktoru, aqrar elmləri doktoru, professor Farman Quliyevdir.

- Fərman müəllim, son illər ölkəmizdə aqrar sahənin inkişafı ilə bağlı qəbul olunan Dövlət proqramları, inkişaf konsepsiyaları bu sahənin müasir inkişaf yoluna çıxarılacağına böyük inam yaradır. Bu barədə nə deyə bilərsiniz?

- Ölkə başçısı İlham Əliyevin dərin elmi əsaslarla söykənən iqtisadi strategiyasının uğurla icra olunması, qəbul olunan Dövlət proqramları, inkişaf konsepsiyaları, strateji yol xəritələri Azərbaycan da iqtisadiyyatın rəqabət qabiliyyətliliyinin, əhalinin sosial rifah halının daha da artırılmasına böyük töhfələr verir. "Azərbaycan Respublikasında kənd təsərrüfatı məhsullarının istehsalına və emalına dair Strateji Yol Xəritəsi", həmçinin cənub bölgəsi üçün çox vacib 2018-ci ildə qəbul edilmiş çayçılıq, sitrus meyvəçiliyinin və çəlikçiliyin inkişafına dair Dövlət Proqramları da bu istiqamətlərdəndir.

Lənkəran-Astara subtropik bölgəsində uzun müddət işlədiyimdən və bu bölgənin təbii torpaq-İqlim şəraiti və resurslarını geniş təhlil etdiyimdən son illər ölkəmizdə qeyri-neft sektorunun inkişafı ilə bağlı aparılan siyasətlə əlaqədar gördüyümüz bəzi işlərimizə işiq salıb, bu perspektivli sahənin gələcək inkişafı ilə bağlı bir sıra təkliflərimi diqqətə çatdırmaq istəyirəm. Bölgənin iqlim şəraiti respublikamızda müxtəlif növ və sort tərkibli subtropik bitkiləri və o cümlədən, çay, sitrus bitkiləri, feyxoa, kivi, zeytun, nar, encir, püsta, badam, zəfəran, necib dəfnə, bambuk, tunc, xirnik, pekan, muzuqula və s. subtropik meyvə və texniki bitkilərin geniş sənəyi miqyasında inkişaf etdirilməsi üçün böyük aqroiqlim potensialına malikdir.

- Azərbaycan subtropiklərində çayın, sitrus bitkilərinin müvəcc inkişaf perspektivləri necədir?

- Aparılan geniş elmi-tədqiqatlar nəticəsində Azərbaycan subtropiklərində çayın, sitrus bitkilərinin, feyxoanın və s. subtropik meyvə və texniki bitkilərin yüksək keyfiyyətə malik olması və təsərrüfatların iqtisadiyyatının yüksəldilməsində böyük rolu sübut olunmuşdur. Buna görə də, vaxtilə Azərbaycan Respublikası keçmiş Sovetlər məkanında subtropik-dietik əhəmiyyətli bitki məhsulların istehsalı baxımından birinci və ya ikinci olmuşdur. Prezident İlham Əliyevin 2008-ci ildə imzaladığı Sarəncamla 2008-2015-ci illərdə Azərbaycan Respublikasında əhalinin ərzaq məhsulları ilə etibarlı təminatına dair dövlət proqramının qəbul edilməsi ölkəmizdə kənd təsərrüfatının inkişafına müsbət təsir göstərəcək yanaşı çayçılıq inkişafına da stimül verdi. İş adamlarına yaradılan şərait bölgələrdə çayçılıq inkişafı istiqamətində əsaslı addımlar atmağa şərait yaradır. Fəaliyyətinin dayandırması bir sıra çay fabrikləri yenidən istifadəyə verildi. Hazırda Azərbaycanda çayçılığın əvvəlki şöhrətini qaytarmaq iqtisadiyyatında müvafiq addımlar atılmaqdadır. Dürğunluq illərindən sonra ölkə rəhbərliyi tərəfindən aqrar sahənin prioritet elan edil-

məsi, Azərbaycan Respublikası Prezidentinin Sərəncamları ilə "Azərbaycan Respublikasında çayçılığın inkişafına dair 2018-2027-ci illər üçün Dövlət Proqramı"nın, "Azərbaycan Respublikasında sitrus meyvəçiliyinin inkişafına dair 2018-2025-ci illər üçün Dövlət Proqramı"nın təsdiq edilməsi cənub bölgəsinin ənənəvi sahələri olan çayçılıq və sitrusçuluğun inkişafı üçün əsaslı zəmin yaratmışdır.

- Rəhbəri olduğunuz AMEA Lənkəran Regional Elmi Mərkəzində hansı işlər görülür?

- 2005-ci ildə yaradılan AMEA Lənkəran Regional Elmi Mərkəzinin də qarşısında duran başlıca məqsədlərdən biri Azərbaycan üçün bu unikal sahənin inkişafına dəstək vermək olmuşdur. Lakin AMEA Rəyasət Heyətinin qərarı ilə 2005-ci ildə yaradılmasına baxmayaraq, çox təəssüflər olsun ki, Lənkəran REM 2015-ci ilin fevral ayında fəaliyyət göstərməmişdir. Heç bir elmi-təşkilatı və kadr işləri aparılmamışdır. Yalnız 2015-ci ildən başlayaraq AMEA-da müxtəlif istiqamətlər üzrə aparılan yeni-yeni islahatlarla əlaqədar olaraq dövlət başçısı cənab İlham Əliyevin əmə dair qərarlarını rəhbər tutaraq AMEA-nın bütün təşkilatlarının uğurla fəaliyyət göstərməsi, elmi fəaliyyətin yeni meyarlarla təşkil və idarə edilməsi, elmi infrastrukturunu müasirləşdirilməsi və qabaqcıl texnologiyaların tətbiqini həyata keçirən islahatların əsas prinsipi kimi qiymətləndirilməsindən sonra Lənkəran REM-nin (LREM) fəaliyyətində ciddi dönüş yaranmışdır. Gələcək inkişaf proqramı və fəaliyyət dövrü ərzində bölgədə və respublikada elmi-tədqiqat institutları ilə, elmə məşğul olan müəssisələrlə elmi əməkdaşlıq müqavilələri hazırlanmış və müştərkə aparılacaq elmi-tədqiqat işləri müəyyənləşmişdir. Bu məqsəddə LREM çay, sitrus və digər subtropik meyvə və texniki bitkilər üzrə elmi-tədqiqat işlərinin müştərkə aparmaq və o bitkilərin yeni sort və formalarını Lənkəran bölgəsi şəraitində introduksiya edərək bəyənilməsi və onların genetik banklarının yaradılmasına dair istiqamətlər müəyyənləşdirilmişdir.

Lənkəran-Astara bölgəsində bitki örtüyünün zəngin olması, xüsusilə relik və endemik bitki növlərinin, yabani, xalq seleksiyasının əldə etdiyi mədəni bitki sortlarının, habelə mədəni subtropik meyvə və texniki bitkilərin sort, forma, növ müxtəlifliklərinin vahid mərkəzdə toplanması, digər qonşu xaric ölkələrin subtropik məntəqələrindən introduksiya olunması, bəyənilməsi, seçilməsi, təbliği, başqa sözlə bu bitkilərin kənd təsərrüfatı dövrüyyəsinə daxil edilməsi məqsədilə LREM-də tədqiqat işlərinə başlanılmışdır.

- Mərkəzdə əldə edilən hansı uğurlu nəticələri qeyd etmək olar?

- LREM-də 2015-ci ildən fəaliyyət göstərən "Çay və subtropik bitkilər" Şöbəsinin əsas fəaliyyət istiqamətləri Lənkəran-Astara bölgəsinin floristik tərkibinin, müxtəlifliyinin bəyənilməsi və qiymətləndirilməsi, nadir bitkilərinin bioekoloji və fitosenotik xüsusiyyətlərinin bəyənilməsi, bölgədə çay, sitrus və subtropik bitkilərin müvəcc sort və formalarının toplanması, morfoloji-bioloji təsərrüfat

xüsusiyyətləri, onların məhv olmaq təhlükəsindən qorunması, bərpa edilməsi, müasir seleksiya baxımında qiymətləndirilməsi, yeni sortların seçilməsi və yaradılmasıdır.

Azərbaycanda çayçılıq və bununla əlaqədar çayçılıq ənənələrinin bərpa etmək, dirçəlmək, inkişaf etdirmək, keyfiyyətə dünya standartlarına uyğun olan milli çay istehsalını artırmaq, ölkə əhalisinin bu strateji əhəmiyyətli ərzaq məhsuluna iibəl artmaqda olan ehtiyacını etibarlı təmin etmək üçün elmi-praktik işlərin yerinə yetirilməsi aktuallığı ilə səcilyənir. Ötən dövr ərzində LREM çayçılıq sahəsində bir sıra uğurlu nəticələr qazanmışdır. Belə ki, Azərbaycan Kənd Təsərrüfatı Nazirliyi Meyvəçilik və Çayçılıq Elmi-Tədqiqat İnstitutunun Lənkəran çay filialı bazasında elmi-tədqiqat işlərinin müştərkə aparılması üçün bağlanmış müqaviləyə əsasən rəhbərliyim altında "Çay bitkisinin sort və formalarının toplanması, Lənkəran-Astara bölgəsi şəraitində introduksiya olunması, bəyənilməsi, ən qiymətli sortların seçilməsi, yeni sortların yaradılması" mövzusu üzrə tədqiqat işləri aparılmışdır. Tədqiqatlarda uzun illərdən bəri çay bitkisinin 30-dan çox sort və formaları toplanaraq Lənkəran çay filialının eksperimental kolleksiyaya plantasiyasında müqayisəli sınaqdan keçirilmiş və bir sıra uğurlar əldə edilmişdir.

Çayın klassik və seleksiya üsulları ilə yaradılmış müxtəlif forma və klonları üzərində aparılan elmi-tədqiqat işlərinin nəticəsində 2015-ci ildə üç forma və klon, 2016-cı ildə isə bir forma və klon Dövlət Sort Sınağına qəbul olunmuş. "Fərmançay", "Lənkəran", "Xəzər", "Fərmançay çəhrayı" sortları Dövlət Reyestrinə salınmışdır. Hərtaflı bəyənilməsi bu perspektiv klon və formalar təsərrüfat göstəricilərinə gərə rayonlaşdırılmış çay seleksiya sortundan - nəzəət variantından ("Azərbaycan-2") çox yüksək göstəricilərə malikdir. Gələcəkdə bu sortların vegetativ üsulla artırılıb təsərrüfatlara verilməsi ölkə ərazisində çayçılıq intensiv inkişafına imkan verəcəkdir.

Həmçinin Azərbaycanın Lənkəran-Astara subtropik bölgəsinin müasir torpaq-İqlim şəraiti çaydan başqa digər subtropik bitkilərin də - limon, narıngi portağal, feyxoa, subtropik xurma, kivi, necib dəfnə, bambuk, pekan, tunc, qayna və s. sənəyi miqyaslı yetişdirilməsi üçün imkanlar açıq.

Sitrus bitkiləri arasında apardığımız elmi tədqiqatları zamanı yeni limon və narıngi sortu əldə olunub. "Lənkəran meyeri" adı verilən yeni limon növü yüksək məhsuldarlığına, saxtaya, xəstəlik və zərərvericilərə qarşı dözümlüliyinə görə ənənəvi limon sortlarından fərqlənir. 2019-cu ildə bu limon sortu Dövlət sort sınağına qəbul edilmişdir.

Lənkəran bölgəsində introduksiya olunmuş və seleksiya yolu ilə alınmış narıngi sort-formaları yeni şəraitdə adaptiv xüsusiyyətlərə malik olmaqla bir sıra müsbət təsərrüfat əhəmiyyətli əlamət və xüsusiyyətləri vardır və qiymətli material kimi yeni narıngi "Kartik zeytəlişən" sortu yaradılmasına istifadə olunmuşdur. Narınginin ən yüksək məhsuldarlığına malik olan yeni yaradılmış sortu "Kartik zeytəlişən" də 2019-cu ildə Seleksiya Nəliyyetləri Sınağı və Müahizəsi üzrə Dövlət Komissiyasına təqdim edilmişdir.

Həmçinin şöbəmizin son dövrlərdə bölgəmiş üçün yeni olan tropik-subtropik bitki olan quyayava ilə bağlı apardığı elmi tədqiqat işləri təkcə fəaliyyətimiz üçün deyil, həmçinin respublikamız üçün yeni sahədir. Belə ki, rəhbərliyim altında müalicəvi xüsusiyyətləri ilə ciddi surətdə fərqlənən, bölgəmiz, o cümlədən Azərbaycan üçün yeni olan bu müvəcc bitkinin açıq havada, sintetik örtük altında və otaq şəraitində becərilməsi imkanları bəyənilib, onun çoxaldılmasına bir sıra uğurlar əldə edilmişdir.

dünəni, hazırkı durumu, inkişaf perspektivləri

Əldə edilən nəticələri yekunlaşdıraraq 2020-ci ildə quayavanın 2 növü-sarı və qırmızı növü ilə bağlı nəticələr Dövlət sort sınağına təqdim edilmişdir. Hazırda quayava sortlarından alınan meyvələrin emalı ilə bağlı tədqiqat işləri aparılır.

Lənkeran-Astara rütubətli subtropik bölgəsində bunlarla yanaşı bir sıra digər meyvə və texniki bitkilərin-kivi, nəcis dəfnə, bambuk və s. sənaye miqyaslı inkişafı üçün aqroicil potensialı mövcud və bunların materiallaşdırılmasına da diqqət yetiriləcəkdir.

Bütövlükdə Lənkeran-Astara bölgəsinin zəngin bitki örtüyü və o cümlədən relikt və endemik bitkilərin-ipek akasiyası, demir ağacı, şabalıdyarpaqlı palıd və bir sıra ağac-kol tipli bitkilərin, mədəni halda istifadə edilməsi, bəzək bağçılığında xüsusiyyətləri daxilində və xaricində yayılmasına da diqqət yetirilməlidir.

Azərbaycanın rütubətli subtropik bölgəsinin özünəməxsus torpaq-iqlim şəraitinin dünyanın digər subtropik bölgələrindən fərqli olmasını nəzərə alıb, bu saha-

Lənkeran və Astara rayonlarının ərazisində qeyd alınmışdır ki, onlar ölçüləri və strukturlarına görə bir-birindən fərqlənir. Kurqanlar regionunda tunc dövründən başlayaraq məskunlaşan əkinçi - maldar tayfalarının əsas dəfn adətlərindən biri olmuşdur.

2020-ci ildə AMEA RH-nin qərarı ilə "Arxeologiya" şöbəsinin adı dəyişdirilərək "Folklor, etnoqrafiya və arxeologiya" şöbəsi adlandırılmış, şöbənin fəaliyyət istiqamətləri genişləndirilmişdir. Yuxarıda qeyd edilən işlərlə yanaşı LREM-nin gələcək fəaliyyətində Elmi Mərkəzin nəzdində arxeoloji fondun, ekspozisiya zalının, açıq səma altında muzey və arxeoparkların yaradılması, AMEA-nın Arxeologiya və Etnoqrafiya İnstitutu və xarici ölkələrin arxeoloji mərkəzləri ilə əməkdaşlığın genişləndirilməsi, birgə ekspedisiyaların həyata keçirilməsi, qədim təsərrüfat sahələrinin arxeoloji və etnoqrafik cəhətdən tədqiqatı, xalq sənətinin mövcud durumunu öyrənmək, bölgənin kulinariyası-

● Bölgə şəraitində fəaliyyət göstərən elmi-tədqiqat müəssisələrində aparılan tədqiqatların vahid mərkəzdən idarə olunması, modelinin hazırlanması və təbiiq, elmi tədqiqatlar üzrə ekspertizanın aparılması, səmərəliliyinin qiymətləndirilməsi üzrə tədbirlərin həyata keçirilməsinə nail olmalı;

● Azərbaycan Respublikasının yayılmaşdırılması, bu məqsəddə bölgədə mövcud eqzotlardan, qiymətli subtropik bitkilərdən maksimum istifadə etmək üçün bütün əsas və yardımçı yolların kənarlarında, parklarda, xiyabanlarda bu bitkilərdən istifadə olunması məqsədilə bəzək bağçılığı və güclüüyü üzrə elmi tədqiqat işlərinin aparılması;

● Fundamental və təbiiq elmi tədqiqatların təşkilinə, əlaqələndirilməsinə, elmtutumlu təsərrüfat subyektlərinin yaradılmasına, elmi-istehsalat yönümlü təcrübə-sınaq zavod-fabriklərin yaradılması, elmlə istehsalatın qarşılıqlı əlaqələndirilməsinə nail olmalı;

● Bölgənin zəngin bitki örtüyü, relikt biotəxtəlliklərinin, həmçinin unikal xalq seleksiyası sortlarının qorunması, öyrənilməsi, artırılması və gələcək nəsillərə çatdırılmasında bölgədə nəbatat-genetik bağının yaradılması günümüzün tələblərindən irəli gəlmişdir. Bu baxımdan bölgəmiz Qafqazın, Orta Arazlıq dənizi ölkələrinin, Yaponiya, İran, Türkiyə və digər subtropik məntəqələrin zəngin florasını özündə ehtiva edən Lənkeranda botanika bağının yaradılması təbiiqat, təşviqat və elmi-tədqiqat baxımından mühüm rol oynaya bilər;

● Lənkeran şəhərində fəaliyyət göstərən ali təhsil müəssisəsi - Lənkeran Dövlət Universiteti, Az.ETM və ÇETI-nin Lənkeran Çay filialı, Az. ETB-nin Lənkeran bölgə təcrübə stansiyası və respublikanın digər ET müəssisələri ilə AMEA-nın Lənkeran Regional Elmi Mərkəzinin elmi və elmi texniki əməkdaşlığının təşkilini, sahələrarası elmi tədqiqat işlərinin genişləndirilməsinə, inkişaf etdirilməsinə şərait yaratmalı olar;

● Azərbaycanın cənub-şərq regionunun folklorunun, etnoqrafiyasının öyrənilməsi, toplanması, sistemləşdirilib neşr olunması qarşısında duran mühüm vəzifələrdən biridir. Bu baxımdan cənub-şərq bölgəsinin folklorunun sistemli öyrənilməsi və digər bölgələrin şifahi xalq ədəbiyyatı nümunələri ilə müqayisəli aparılması mühüm əhəmiyyət kəsb edir;

● Bölgənin özünəməxsus adət-ənənələrinin öyrənilməsi, qorunması, bölgə ərazisində arxeoloji abidələrin tədqiqat edilməsi üçün tələbi sayılır;

● Bölgənin təbii torpaq-iqlim şəraiti, bölgədə günəşli günlərin çoxluğu, Xəzər dənizinin qızıl qumlu sahələri, təbii-mineralizə istislu yataqları, şəfəli bulaqları və s. insan sağlamlığına çox yaxşı təsir bağışlaması nəticəsində bölgədə uzunömürlü insanların sayını artırmışdır. Bu baxımdan bölgədə herantoloji tədqiqat işlərinin aparılması da vacib məsələlərdəndir;

● LREM-nin daimi inzibati bina və elmi-tədqiqat işlərinin aparılması məqsədilə torpaq sahəsi ilə təmin olunması həllini gözləyən vacib məsələlərdəndir.

- Müsahibəyə görə çox sağ olun.

Müsahibəni apardı:
Sərraf TALİBOV,
AMEA LREM-in əməkdaşı,
AJB-nin üzvü

də qabaqcıl təcrübələrin xüsusiyyətlərini bəzək bağçılıq sahəsində öyrənilməsinə, mənimlənməsinə diqqət yetirilməlidir.

- **Mərkəzin digər əsas şöbəsinin fəaliyyəti barədə nə deyə bilərsiniz?**

- 2017-ci ildə yaradılan "Arxeologiya" şöbəsi Azərbaycanın Cənub-Şərq regionunun arxeoloji və numizmatik abidələrinin aşkarlanması, onların xəritələrinin tərtibi, numizmatik fondun və muzeyin yaradılması, numizmatik materialların elmi dövriyyəyə daxil edilməsi, kataloqlaşdırılması və digər istiqamətlərdə elmi-tədqiqat işlərinin həyata keçirilməsini diqqətdə saxlayır. Cənub-Şərq Azərbaycanın arxeoloji abidələrinin zənginliyini onların sistemli şəkildə elmi müasir üsullarla tədqiqatı zəruri edir. Lənkeranın arxeoloji abidələri uzun müddət arxeologiya elminin diqqət mərkəzində kənarında qalmış və həmin abidələrdə heç bir genişmiqyaslı və stasionar tədqiqatlar aparılmamışdır. Sürətlə gədən təbii və antropogen proseslər Lənkeranın arxeoloji abidələrinə ciddi təsir göstərmiş və onlarla abidənin məhv olunmasına ilə nəticələnməmişdir.

Bütün bunları nəzərə alaraq, ötən dövrdə əsas diqqət məhz Lənkeranın arxeoloji abidələrinə ayrılmış, regionun 20-dən çox arxeoloji abidəsində arxeoloji-keşfiyyət işləri həyata keçirilmiş, bir çox yeni arxeoloji abidələr qeydə alınmış və onların müasir durumu qiymətləndirilmişdir. Hazırda şöbədə "Lənkeran arxeoloji abidələri" adlı monoqrafiyanın və "Lənkeranın arxeoloji xəritəsi"nin hazırlanması istiqamətində işlər davam etdirilir. Bundan başqa, şöbə əməkdaşları tərəfindən Lerik və Astara rayonları ərazisində yeni arxeoloji abidələr qeydə alınmış, onların dövrü və xarakterli müəyyənləşdirilmiş, yerüstü saxsı məmulatları toplanaraq bunun əsasında arxeoloji fond yaradılmış, onların inventarlaşdırılması həyata keçirilmişdir.

Aşkar edilən abidələr son tunc və erkən dəmir, antik və orta əsrlər dövrünə aiddir. Bu abidələr içərisində kurqanlar əhəmiyyətli yer tutur. Kurqanlar Lerik,

nin səciiyyəvi xüsusiyyətlərini, Lənkeran bölgəsinin özünəməxsus adət-ənənələrinin öyrənilməsi, qorunması, elmi-tədqiqat işlərinin dərinləşdirilməsi, müasir elmi-metodoloji nailiyyətlər səviyyəsində aparılması, qabaqcıl elmi-tədqiqat müəssisələrinə inteqrasiya olunması məqsədini daşıyan müşavirə, simpozium və konfransların keçirilməsi, təcrübə mübadiləsi, elmi əlaqələrin inkişaf etdirilməsi, kadr hazırlığı və mübadiləsi məqsədilə tədbirlərin həyata keçirilməsi vacib sayılır.

- **LREM-in gələcək fəaliyyət istiqamətlərini necə görürsünüz?**

- Yuxarıda göstərilənləri nəzərə alaraq AMEA-nın Lənkeran Regional Elmi Mərkəzinin fəaliyyət proqramında aqar və digər sahələrin aşağıdakı istiqamətləri nəzərdə tutulmalıdır:

● Lənkeran-Astara bölgəsində rütubətli dövrdə subtropik bitkilərin inkişaf etdirilməsi üçün torpaq və iqlim resursları dəqiqləşdirilməsi, ayrı-ayrı məntəqələrin mikroiqlim şəraiti öyrənilməlidir;

● Bölgədə çayçılığın dirçəldilməsi və inkişafını təmin etmək üçün bütün potensial imkanların arşdırılması həyata keçirilməlidir;

● Subtropik meyvə və texniki bitkilərin inkişaf etdirilməsi üçün mikroiqlim şəraiti daha əlverişli olan məntəqələrin müəyyən edilməsi və xərtiləşdirilməsinə nail olmalı;

● Bölgədə bitki örtüyünün zəngin olması, xüsusilə relikt və endemik bitki növlərinin, yabani, xalq seleksiyasının əldə etdiyi sortların və habelə mədəni subtropik meyvə və texniki bitkilərin sort, forma, növ müxtəlifliklərinin vahid mərkəzdə toplanması, digər qonşu xarici subtropik məntəqələrdən introdusiya olunması, öyrənilməsi, seçilməsi, təbiiq, başqa sözlə, bu bitkilərin genetik bankının və yeni sortların yaradılması prioritet istiqamətlərdən sayılmalı;